

PAPA I NOVOPOGANSKA STATOLARIJA

POCETKOM mjeseca rujna raznijela je talijanska službena agencija *Stefani* vijest, da je između Vatikana i Kvirinala došlo do sporazuma o Katoličkoj Akciji. Time je likvidiran — barem u svojoj vanjskoj zaoštrenosti — onaj spor, koji je sve tamo od proljeća držao u napetosti svu svjetsku javnost. Na pozornicu »novih senzacija« stupiše drugi događaji: put francuskih državnika u Berlin, kriza engleske funte, koja je izazvala mnogu financijsko-političku zaprepaštenost, Lavalov pohod Hooveru i stotina drugih.

Međutim je nedavni vatikansko-kvirinalski spor bio više nego »jedna zanimljiva senzacija«. Bio je to jedan od onih markantnih historijskih događaja, koji i suvremenim i budućim pokoljenjima mnogo govore. Ovaj govori mnogo, jer je pružio priliku, da se najkompetentniji auktoritet izrazi o jednom sistemu, koji je prijetio da zamamljivom apoteozom nacionalnog egoizma očara, a legalizovanjem grube sile zorobi duše i slobodu njihovih savjesti. Govori mnogo, jer je bio povodom, da su na javu izašle misli mnogih srdaca: vidjelo se, što suvremeni svijet, pojedinci i organizovani tabori misle o Crkvi, o Kristovom Namjesniku — Papi. Zanimljivo i poučno, bez sumnje. Stoga ćemo danas mirnom refleksijom uočiti ova dva momenta, dok nam je njihova idejna pozadina već otprije poznata.¹

I. Geneza i značenje enciklike »Non abbiamo bisogno«

Član je 43. lateranskog konkordata osigurao zakoniti opstanak i djelovanje Katoličke Akcije. Bilo je mnogo borbe i ustručavanja s fašističke strane, da u toj stvari ne dođe do nikakvih garancija, ali je sv. Otac ostao nepopustljiv. Imajući pred očima silne potrebe Crkve i duša, osobito mladeži, kojoj se u monopozovanom odgoju, napunjalo glavu bolesnim idejama eksaltiranog nacionalizma i poganske statolatrije, Pijo XI. je htio, da pošto poto osigura slobodne ruke Kat. Akciji, koja će paralizovati razorno djelovanje modernog poganstva i efektivno pomagati crkvenu hijerarhiju oko obnove suvremenog društva u kršćanskom duhu.

¹ Vidi članak *Idejna pozadina jednog sukoba* u »Životu«, br. 8. str. 353-359.

Mussolini je konačno potpisao konkordat, dakle i njegov 43. član, o Kat. Akciji. No doskora je Duce pod pritiskom neohegelovskih elemenata svoje stranke i pod utjecajem ložinih eksponenata, koja si je znala da prokriomčari put i do redova fašističkog vodstva, stao da razlikuje Lateranski pakt od konkordata i o ovom zadnjem govorio, da nije definitivn. Sv. Otac je to nelojalno izmotavanje osudio energičnom izjavom, da je konkordat nerazdruživ od Lateranskog pakta i obratno. Kat. Akcija se međutim stala bujno da razvija i donosi krasnih plodova naročito među omladinom. Fašističke ideologe poganskog etatizma uplašilo je to napredovanje kat. misli i oni u duhu one priče o vuku i janjetu stadoše vikati na uzbunu, na antidržavnost Kat. Akcije, na »klerikalnu« opasnost. Prvi je počeo da alarmira fašističku javnost nećak famoznog Garibaldija, zastupnik Erizio Garibaldi. Da stvar uspije, stao je još u veljači 1930. upirati prstom na Katoličku Akciju, kao prikrivenu političku organizaciju raspuštenih don Sturzovih populara. Svaj članak u listu *Camicia Rossa* završava upozorenjem na adresu fašističkog vodstva:

»Godinu dana iza Lateranskog sporazuma konstatiramo, da na idejnom polju i na polju metoda ostaje između talijanske države i katoličke Crkve ista napetost kao i prije, i da nema nikakve nade, e bi se ta napetost izgladila. Uostalom ta činjenica nas nimalo ne čudi. Željeli bismo samo, da ona otvori oči i da rastjera maglu iz mozgovu onih, koji se glede toga još tješe nekim iluzijama.«²

Aluzija je bila očita. Kako je Duce vrlo osjetljiv na riječ »opasnost« — makar ta »opasnost, bila kao u ovom slučaju, nesve umišljena — nije bio potreban baš dug pritisak spomenutih elemenata, da se dade na postupke, koji nisu bili nimalo kadri da povećaju njegov — inače u prilično stvari zasluženi — ugled. No kako je cijele 1930. bio zaokupljen manevrima vanjske politike, osobito ratničkim lekcijama susjednoj Francuskoj, nije još ništa jače poduzeo protiv »klerikalne opasnosti«, protiv »politi-zovane« Kat. Akcije. Istom u travnju 1931. započinje prvi službeni napadaj na Kat. Akciju. Duce na usta svoga tajnika Giurrattija proglašuje Kat. Akciju nepotrebnim surogatom u jednoj katoličkoj državi, kakova je fašistička Italija:

»I mi (fašisti) hoćemo da uzgajamo našu omladinu u vjeri naših otaca. Fašizam nije čekao 11. veljače 1929., da se i o tom izrazi. Mussolini je u parlamentu — još prije svoga pohoda na Rim — proglasio svoj vjerski i antimasonski program. Došavši fašizam na vladu, jasno je svojim javnim izjavama, svojim preciznim zakonodavstvom, a naročito svojom svagdanjom praksom pokazao, što misli o vjeri. Zato s nekim čuđenjem prisustvujemo čitavom nekom manevru, koji ide za tim, da spasava ono, što je već spašeno. A svima onima, koji se — da opravdaju jednu možda beskorisnu i pogibeljnu

² Cfr. *Mercure de France*, 1. sept. 1931, p. 276.

akciju — pozivlju na jedan paragraf konkordata, dovikujemo, da je »Stolica sklopila konkordat s režimom, koji je potpuno (totalitarno) i isključivo fašistički i s korporativnom fašističkom državom.«

Deklaracija je imala i odviše služben karakter, a da bi mogla ostati ne zapaženom. Da se razbistre pojmovi i uklone tendenciozni nesporazumi, odgovori Giurattiju sam sv. Otac dne 26. travnja 1931. u listu na milanskoga kardinala-nadbiskupa Schusteru. Papa priznaje fašizmu njegove zasluge za katolički odgoj omladine, ali u isti mah napominje, da kompetencija u tom vjerskom odgoju pripada Crkvi i da fašizam daje samo minimum vjerskog duha, a baš Kat. Akcija ima da popuni tu prazninu i omladinu dade puninu kršćanskog svrhunaravnog života. Zatim Papa analizuje »totalitarnost« fašističkog režima, o kojoj govori Giuratti i nazivlje tu »totalitarnost« apsurdom i monstroznošću, ako si umišlja, da do nje stoji sav individualni, obiteljski, duhovni, pa čak i vrhunaravni život građana. Sv. Otac završava jednim odlomkom, u kojemu ne govori o jednoj logici dubokog mislioca i čvrsta energija Vođe i Glavara:

»Fašizam veli da jest i da hoće da bude katolički. Dobro, no da budu katolici nesamo po imenu, već na djelu, da budu dobri i pravi katolici, a ne katolici lažnog imena, ne kao oni, koji svojim riječima i djelima žaloste srce svoje Majke i svoga Oca, rastužuju svoju braću i zavode ih svojim zlim primjerima, da budu pravi katolici, samo im je jedan put otvoren, jedan jedini, ali zato neophodno nuždan (indispensabile), koji ništa ne može da nadomjesti (insurrogabile): valja slušati Crkvu i njenu vrhovnu Glavu, valja osjećati s Crkvom i njenom vrhovnom Glavom. A što Crkva hoće i osjeća o Kat. Akciji, o tome nikada nije bilo nikakve sumnje; a možemo reći da ta volja i osjećaji nisu bili nikad tako očiti kao baš danas.«³

Premda Papa na koncu u očinskom i vrlo pomirljivom tonu izražava nadu, da će to njegovo pismo unijeti svijetla u spor i ukloniti neopravdana sumnjičenja, ipak su na fašističkoj strani prevladale insinuacije ekstremnih elemenata. Listu *L a v o r o F a s c i s t a* dan je mig, da započne kampanju protiv Katoličke Akcije, a svoj ostaloj štampi, da mu s više ili manje varianata — no uvijek vjerno — sekundira. Nastupilo se s običnim denuncijacijama i pamfletima. U isto se vrijeme šapnulo impetuoznim odjelima crnih košulja, da okušaju svoje mišice na nezaštićenim staklima i vratima katoličkih omladinskih udruženja i dokažu svoju patriot-sku srčanost na leđima miroljubivih i golorukih katoličkih studenata i srednjoškolaca.

Da javnost sazna za sve te barbarske nasrtaje crnih košulja, Pijo XI. u znak protesta za jedne audijencije javno ispita predsjednika Saveza kat. sveučilištaraca (F. U. C. I.) o svim fašističkim nasiljima na kat. akademičare i njihove prostorije. Sutradan — dne 22. svibnja — *O s s e r v a t o r e R o m a n o* započinje da iz-

³ *Acta Apostolicae Sedis*, 4. Maii 1931. N. 5, p. 150.

nosi listu svih fašističkih vandalizama: u mnogim se krajevima sililo — ne rijetko i šakama — studente i nestudente, da se odluče ili za fašistička udruženja ili za Kat. Akciju; neki su kat. akademikari bili surovo napadnuti, jer su imali katoličke znakove. 23. svibnja brutalnost postizava svoj vrhunac: na rimskoj Univerzi grupa fašističkih studenata pali javno *Osservatore Romano*, u kojem je otisnut govor sv. Oca katoličkim akademikarima, a usto s garibaldinskom neotesanošću tuli na adresu sv. Oca: *Abbasso, dolje snjimi!* Organi vlasti mirno gledaju..., a fašistička štampa daje nove hrane, novih poticaja surovoj omladini.

Navečer 26. V. *Lavoro Fascista* donosi »senzacionalna otkrića« o nekoj navodnoj uroti Kat. Akcije protiv fašističkog režima. Zaludu *Osservatore Romano* raskrinkava prozirnu tendencioznost tih »otkrića« i zahtijeva, da se objelodane tobožnji »dokumenti«. Kao odgovor slijede nova nasilja fašističkih studenata, pooštrena kampanja cijele fašističke štampe. Grupa fašističkih studenata provaljuje u administraciju isusovačke revije *Civiltà Cattolica*, razbija namještaj, iznosi na ulicu knjige i spise, druga opet skupina obavlja sličnu pljačku u katoličkom udruženju sv. Joakima i nanosi štetu od 15000 lira. I biskupska kancelarija u Privernu pada žrtvom fašističkog divljanja:

U svu zoru 1. lipnja upozorene su crkvene vlasti u Privernu, da je noću opljačkana i razbijena biskupska kancelarija. Po hodnicima i ulicama ležali razasuti i poderani službeni spisi i listovi, pače i oni, koji su nosili na sebi oznaku službene tajne. Velika kućna vrata su provaljena, brave razbijene. svi ormari prekopani, a naročito oni, koji prema odredbi kanonskoga prava nose natpis: *Archivium Secretum*. Novac odnešen, kancelarijsko raspelo odobljeno na stotinu komada, slike Pija X., sadašnjega sv. Oca i biskupove iznakažene i porazbacane po zemlji; srebrna kruna Žalosne Gospe oštećena i bačena na ulicu. Nije pošteđen ni jedan zamotak s napomenom: *Sub secreto sigilli pontificii*; papinski pečat je otkinut i kasnije je nađen s nekim obscurnim natpisom. Slična su prostaštva napisana i na vratima i u prostorijama kancelarije. Ustanovilo se, da su glavni junaci te vandalske igre bila — *tri fašistička vojnika*.¹

Sve su te surovosti fašističke omladine imale da budu samo preludij glavnog nasilja, koje je imalo doći sa službene strane. I došlo je u subotu, dne 2. lipnja, kad su jednim potezom pera ukinuta sva omladinska udruženja Kat. Akcije. Sv. Otac odmah sutradan svečano protestira, protiv nepravednih pretenzija grube sile:

»Jučer se na naše veliko začuđenje po cijeloj Italiji oborila prava oluja od otimačina, provala i konfiskacija na katolička udruženja i to u istom času, dok se našem Nunciju izjavljivalo, da mu se nema ništa da kaže. Takovo što, mi ipak nismo zaslužili...

¹ *Osservatore Romano* od 10. i 12. lipnja 1931.

Pred nama su prvi plodovi onoga odgoja, koji je antiteza kršćanskoga i građanskoga odgoja, jer naučava mržnju, nepoštovanje, nasilje. Mi smo u svoje vrijeme upozorili na neprocjenjivu blagodat, što se opet uveo vjerski uzgoj u školama, no prerano su počeli lijevicom kvariti ono, što su učinili — ili su se pretvarali, da čine — desnicom...»

Sveti je Otac u znak protesta obustavio dijecezanski kongres u Rimu, povukao imenovanje papinskog legata na svečanosti sv. Antuna u Padovi, za svake značajnije audijencije oštro osuđivao nepravedna nasilja te se katolička i nekatolička javnost svijeta počela da uznemiruje zbog spora, koji je iza ukaza o raspuštanju kat. udruženja stupio u vrlo napetu fazu. Mussolini je osjetio potrebu, da se ispriča pred svjetskom javnošću i stoga preko Radio Nazionale dađe u svijet »poruku«, koja — dakako ne njegov način — tumači tobožnju genezu konflikta. Nijedan talijanski list nije smio da javno korigira fašističkih podvala. Činio je to jedini Osservatore Romano na vatikanskom tlu, no zato je na talijanskom bio plijenjen.

Da inozemstvo i sva talijanska javnost sazna, što je zapravo na stvari, izda Pijo XI. u punom jeku fašističkih napadaja, na Petrovo 1931., encikliku »Non abbiamo bisogno«. Da se spriječi zaplijena, enciklika je diskretnim rukama prenešena preko talijanske granice i u isti dan i u isti sat publicirana u Parizu i Rimu. Ta je enciklika svojom jedrom jasnoćom, svojom muževnom odlučnošću i očinskom skrbi jedno od remek-djela Pijeva pontifikata, jedan od najsvjetlijih ukrasa papinstva uopće, jer je divan izraz one božanske nepokolebljivosti papinstva, koje u obrani istine i duša ne uzmiče ni pred kim: zvao se on Henrik IV, Napoleon I, Bismarck ili Duce, predstavnik fašističke statolatrije.

II. Na braniku istine i prave slobode savjesti.

Nakon očinske i srdačne zahvale biskupima i vjernicima za »bratske i sinovske osjećaje, a osobito onaj osjećaj visoke vrhunaravne solidarnosti i za ono duboko jedinstvo misli i osjećanja, uma i volje, koje se odražuje u njihovim ljubeznim izjavama«⁵ sv. Otac prelazi na rektifikaciju činjenica, koje je fašistička »poruka« bijedno iskrivila. Papa se ne žaca nazvati tu »poruku« nakazom od dokumenta: »... sa najdubljom gorčinom moramo reći, da smo u mnogim godinama biblio-

⁵ Među prvima posvjedočili su svoju odanost i suučesće mnogobrojni kardinali, biskupi i prelati raznih zemalja sakupljeni na proslavama sv. Ivane od Arca. Iza toga je »Osservatore« gotovo svaki dan donosio izraze sinovske solidarnosti biskupa, pa Kat. Akcija sviju zemalja: Fašizam je i nehotice izazvao po čitavom svijetu pravi plebiscit ljubavi i odanosti prema Sv. Ocu.

tekarskog rada i života, rijetko naišli na tako tendenciozan dokumenat, koji bi na tako nepravedan i neistinit način govorio o sv. Stolici, talijanskoj Kat. Akciji, a napose o udruženjima, koja su tako nemilice udarena.»

»Poruka« cinički predbacuje svećenstvu njegovu »crnu nezahvalnost« prema fašizmu. Pijo muževno odgovara:

»Svećenstvo, episkopat i sama ova sv. Stolica nisu nikada smetnuli s uma, što je u svim ovim godinama učinjeno na dobro i korist vjere, dapače su za to često puta izrazili živu i iskrenu zahvalnost. Ali i Mi episkopat i svećenstvo i svi dobri vjernici, dapače građani, koji ljube red i mir, ojađeni su i zabrinuti zbog tih odviše brzo započetih nenadanih i sustavnih napadaja na najdragocjeniju slobodu vjere i savjesti. . . Ovi napadaji i ove vjere daju razloga ozbiljnim dvojabama, da li je prvašnje sklono i dobrotvorno držanje poteklo jedino iz iskrene ljubavi i gorljivosti prema vjeri. No ako se već hoće govoriti o nezahvalnosti, onda se nezahvalnim mora nazvati onaj režim i ona stranka, koja je po sudu čitavoga svijeta iz prijateljskih odnosa sa sv. Stolicom povećala svoj ugled i povjerenje zemlje i inozemstva. . . Ne možemo Mi, Crkva, Vjera, vjerni katolici (a ne samo mi) biti zahvalni onome, koji, nakon što je izbacio van socijalizam i masoneriju, te zaklete naše neprijatelje (a ne samo Naše), opet ih je tako obilno natrag pripustio, kako to svi vide i oplakuju, i na taj ih način učinio to jačim i pogibelnijim, što su više prikriiveni i ujedno zaštićeni novom odorom.«

Papa nadalje razotkriva naivnost osvade o »politizaciji« o »protidržavnoj opasnosti« Kat. Akcije. Zar su za tu »politizaciju« dokazom ona četiri bivša upravnika Pučke Stranke, koja su sad postala mjesnim upraviteljima Kat. Akcije? njih četvorica na 250 dijecezanskih Odbora, 4000 Odsjeka Kat. Muževa i preko 5000 kružoka Kat. Omladine? Ili ta opasnost možda prijeti od 500.000 mladih žena, djevojaka i djevojčica, koje su organizovane u Kat. Akciji?

Međutim »politizacija«, »antidržavnost« samo su otrcane smicalice, koje poznaje povijest svih zemalja, u kojima je državna vlast htjela da nametne svoj monopol i na Crkvu i na duše. Kad su francuski katolici stali da brane svoja najelementarnija prava, onda su Combes et consortes stali patetički deklamirati o »ugroženoj« republici; istim frazama opravdava i litavski diktator Smetona drakonske mjere protiv litavske Kat. Akcije; jednako se terminologijom služe i ograničeni sektarci najmlađe španjolske republike; Azana, Lerroux, Prieto, de Los Rio. Pravi je uzrok uvijek negdje drugdje. Navodi ga Pijo XI.:

»No nažalost moramo ponoviti, da je »nepravda sebi slagala«, i da »najjači dokaz« namjeravanog uništavanja treba tražiti na drugom području. Bitka, što se sada bje, nije politička, nego čudoredna i vjerska. . . Iz samoga se razvoja događaja jasno razabire, da je samo izlika i hrpa izlika ona tobožnja politička djelatnost Kat. Akcije. . . Izlikom je, usuđujemo se reći, i sama Kat. Akcija. Evo što se htjelo i pokušalo učiniti: išlo se za tim, da se iz ruku Kat. Akcije, a time i iz ruku Crkve otme mladež, svo mladež. . .

Ova je bitna točka i s drugih strana obilno potvrđena. Potvrđena je u prvom redu mnogim pređašnjim tvrdnjama više ili manje odgovornih članova, pa i od najmjerodavnijih članova režima i stranke. . . Ova je potvrda bila još izričitija i odlučnija, ili bolje svečanija, a ujedno i silovitija sa strane onoga, koji nesamo sve predstavlja nego i sve može, i to u službenoj publikaciji posvećenoj mladeži, u razgovorima namijenjenim javnosti. . . »

Evo jedne od tih izjava, što ju je Duce polovicom lipnja dao francuskom publicisti Jacques-u Marsillac-u: » . . . Nikako ne ću dopustiti, da se itko, pa bio on tko mu drago, na koji bilo način pača u ono, što pripada državi. Moja je formula jasna: sve u državi, ništa izvan države, ništa protiv države. *Dijete, čim dođe k razumu, ono pripada državi, i samo državi. . . tu ne može biti nikakove diobe.*«⁶

Takve su izjave izraz čisto laicizovanog i poganskog shvaćanja, koje ne vodi računa o činjenici Otkupljenja, o svrhunaravnoj i božanskoj misiji Crkve i stoga u svom jednostranom i zato nerealnom gledanju brutalno gazi »sveta i nepovređiva prava duša i Crkve.« Gazi »prava duša, koja one imaju, da si pribave što veće duhovno dobro pod učiteljstvom i uzgojnim djelovanjem Crkve. Ovoj je jedinjoj, nastavlja Kristov Namjesnik, Bog povjerio to učiteljstvo i to djelovanje u sadašnjem vrhunaravnom redu, koji je osnovan u krvi Boga Otkupitelja, a nuždan je i obvezatan za sve, da uzmognu biti dionici Otkupljenja.« Gazi nadalje »pravo tako (od Crkve) uzgojenih duša, da drugima priopće blagodat Otkupljenja, surađujući u djelatnosti hijerarhijskog apostolata.«

Duboka misao. I samo u toj novozavjetnoj perspektivi, perspektivi, Otkupljenja, može se da razumije intransigentnost Crkve glede odgoja kao i ostalih Njenih prava i nauka. Da, u toj se perspektivi ta intransigentnost nameće kao bitni i nenadoknadiivi postulat: ono, što je Božje ne može i ne smije — zdravom, od predrasuda slobodnom razumu je to prilično jasno — da uzmakne pred onim, što je samo čovječje, i to još iskrivljeno i neuzgojeno; Božja institucija sa svojim pravima i zadacima ne smije da ustukne pred jogunastim hirima ovoga ili onoga pojedinca, ove ili one skupine.

Nitko, apsolutno nitko nema prava da dušama, koje su stvorene za Boga, priječi i ometa put, koji do Njega vodi, a taj je po pozitivnoj i očevidnoj odredbi Božjoj Crkva katolička sa svojom naukom, svojim sakramentima, sa puninom vrhunaravnog života, što ga ima da dijeli dušama. To je prava i prvobitna slo-

⁶ *Journal*, 18. VI. 1931. Dobro na to napominje E. Devoghel u *La Vie Catholique* (11. VII. 1931.): »Mussolini ima pravo, kad veli, da je njegova doktrina jasna. No jednako je također jasno, da je ta doktrina diametralno oprečna katoličkoj nauci i stoga se nitko ne smije čuditi, što ju je vrhovni Glavar Crkve osudio.«

boda čovječijih savjesti, da nesmetano idu k Bogu i za tu se slobodu bori Namjesnik Kristov, a ona otrcana »sloboda savjesti«, »koja ima da naznači bezuvjetnu neovisnost savjesti, pravi je apsurd za dušu, koju je Bog stvorio i otkupio.«

Nikome se ne smije da priječi taj put do Crkve, taj uzgoj u duhu Crkve, jer je odgojiteljska kompetencija Crkve po izričitoj božanskom nalogu univerzalna: »Idite i naučavajte sve narode, učeći ih da obdržavaju sve, što god sam vam povjerio.«⁷ Pogotovo se ne smiju u tome da ometaju nevine mladenačke duše, bezazlena dječja srca:

»A koje mjesto, piše sv. Otac, moraju u toj neograničenoj općenitosti spomenute zapovijedi zauzimati djetinjstvo i mladost, pokazuje nam sam božanski Učitelj, Stvoritelj i Otkupitelj duša svojim primjerom i onim osobito znamenitim, ali i izvanredno strašnim riječima: »Pustite malene da dođu k Meni i nemojte im toga braniti . . . ; jao čovjeku, koji bude sablaznio jednoga od ovih malenih.«⁸

Sve izjave fašističkih prvaka nisu samo sporadične, slučajne. One predstavljaju čitav jedan sistem, neprikrivenu namjeru, da se nametnu kao — n a z o r. Učenjačko oko Pija XI. to jasno razabire i odlučno nazivlje to nastojanje njegovim pravim imenom, označuje njegove stvarne izvore:

»Vidimo pred sobom čitav skup autentičnih izjava i jednako autentičnih činjenica, koje stavljaju izvan svake sumnje namjeru — a ta je tolikim dijelom već i izvedena — da se potpuno monopolizira mladež, sve tamo od najnežnijeg djetinjstva pa do odrasle dobe, i to u posvemašnju i isključivu korist jedne stranke, jednoga režima, na osnovi ideologije, koja se izričito svodi na pravo pravcato pogansko obožavanje države, na pogansku statolatriju, koja je u jednakoj i potpunoj opreci sa naravnim pravima obitelji, kao i vrhunarnim pravima Crkve. Namjeravati i promicati takav monopol, s tom nakanom progoniti Kat. Akciju . . . , u tu svrhu udarati, kako se nedavno radilo, na njezina omladinska udruženja: to u pravom i potpunom smislu znači priječiti mladež da ide k Isusu Kristu, budući da joj ne daju da ide k Crkvi: jer gdje je Crkva, ondje je Isus Krist. . . Za katolika se ne može s katoličkom naukom, pa niži sa naravnim pravom obitelji, složiti ono poimanje države, prema kojem državi potpuno i bez iznimke pripadaju mlada pokoljenja od najranije pa sve do odrasle dobe. Za katolika se ne može s katoličkom naukom složiti tvrdnja, da se Crkva i Papa moraju ograničiti na vanjske vjerske vježbe (misu i sakramente), a da sav ostali uzgoj potpuno pripada državi. . . «⁹

⁷ Mat. XXVIII, 19-20.

⁸ Mat., XIX, 13. ss.; XVIII, I. ss.

⁹ Tu stranu katoličke nauke ističe i vanredno aktualna i dubokoumna poslanica našeg Episkopata: »Bezbožni naturalizam širi se među nama i lošim odgojem mladeži, i onom nezgrapnom naukom, da je država nešto božansko, i da državna vlast sve može i sve smije, a to dakako nije istina, jer je svaka prava državna vlast dužna da sama promiče opće dobro štiteći uvijek prava, što ih imaju pojedinci, obitelji i narodi.« Svaki bi naš inteligenat trebao da nabavi i prouči to remek-djelo analize suvremenog društva. Poslanica se nalazi

Činjenice su se same pobrinule da pokažu, kamo vodi odgoj, koji nastoji, da što više izmakne utjecaju Crkve. One su najboljim svjedokom Papinih tvrdnja:

»Posljednji su događaji do očevdnosti pokazali, koliko se je u malo godina moglo ne spasiti, nego upropastiti i razoriti pravu religioznost i uzgoj, i ne velimo kršćanski, nego opće čudoredni i građanski uzgoj. Uistinu, na djelu smo vidjeli onu religioznost, koja se buni protiv odredaba više vjerske vlasti i zahtijeva i potiče na neposlušnost prema njoj; religioznost, koja postaje progonoštvom i pokušava da uništi ono, što vrhovna vjerska Glava, kako je svakom poznato najviše voli (Kat. Akciju); koja prelazi i pušta da se prelazi na pogrdne riječi i čine protiv Osobe Oca svih vjernika, tako da mu se čak viče i »dolje« i »na smrt«; uistinu pravo poučavanje u ocoubistvu...«

Papa je međutim daleko od toga, da državi porekne svako pravo na odgoj građana; upozorava samo na prave granice, koje jasno zacrtava sama svrha države:

»Crkva Isukrstova nije nikada poricala prava i dužnosti države, koliko se odnose na uzgajanje građana; Mi smo ih sami napomenuli i proglasili u Našoj nedavnoj Enciklici o kršćanskom uzgoju mladeži.¹⁰ Ta su prava i dužnosti neosporna, dok ostaju u granicama vlastitog područja. Ovo je područje jasno određeno svrhama, što ih ima država, koje sigurno nisu samo tjelesne i materijalne, ali su same po sebi nužno vezane na područje naravnoga, zemaljskoga, vremenitoga reda. Ona pak božanska naredba, koju je sam Isus Krist svojoj Crkvi neotuđivo i nenaknadivo povjerio, proteže se na vječno, na nebesko, na vrhunaravno na onaj poredak stvari, koji je s jedne strane obvezan za svako razumno stvorenje, a kojemu s druge strane, već poradi njegove naravi i biti, mora da bude podređeno i prema njemu udešeno sve ostalo.«

Durus sermo — tvrd govor za sve one, koji nesvijesno ili proračunato apstrahiraju od toga »vrhunaravnog poretka stvari« i u svojoj jednostranosti ne računaju s njegovom realnošću. Jasno je, da će se takvi duhovi farizejski sablazniti nad tim izjavama Pape i gledati u njima neki »klerikalni imperijalizam«. No radi tog njihovog jednostranog i prema tome umišljenog, neobjektivnog shvaćanja života Crkva se ne može odreći svojih božanskih prava i svojih dužnosti oko uzgoja duša; niti se Ona za volju takvom shvaćanju može i smije u svom uzgojnom djelovanju ograničiti na neki jadni minimum:

»Crkva Isukrstova sigurno ostaje u granicama, svoğa poslanstva nesamo, kada u duše usaduje prva najnužnija načela i klice vrhunaravnoga života, nego i kada Ona taj život promiče i razvija već prema prilikama i sposobnostima, te načinom i sredstvima, koje Ona smatra podesnima; pače i onda, kad nastoji da pripravi prosvijetljenih i krepkih suradnika hijerarhijskom apostolatu. Svečano je Isus Krist izjavio, da je upravo zato došao,

u Kat. Listu, br. 44; Vjesniku Nadbiskupije Zagreb., br. 2. 1931., Hrv. Straži, Kat. Tjedniku br. 45, 46.

¹⁰ Enciklika Rappresentanti in terra od 3. XII. 1929.

eda duše imadu ne samo neki početak ili klicu vrhunaravnog života, nego da ga imadu u većem obilju: »Došao sam, da imaju život i da ga imaju u izobilju.«¹¹ . . . Prema tome je neumjesna i s katoličkim imenom i vjeroispovijedanjem nezdruživa preuzetnost, kada obični vjernici hoće da Crkvi i njezinu Glavu poučavaju o tome, što je dosta i mora da bude dosta za kršćanki uzgoj i izgradnju duša i da se očuvaju i promiču u društvu, osobito u mladeži, načela vjere i njihovo potpuno djelovanje u životu...«

Jasan i kompetentan odgovor monopolskom nastojanju suvremene statolatrije, a jednako jasan sud o laicizovanim tendencijama u »katoličkim« i »liberalno-katoličkim« redovima.

III. Septembarski sporazum

Inozemstvo je odmah vrlo ozbiljno shvatilo vatikansko-kviralinski sukob. Nesamo katolička nego i liberalna i ljevičarska štampa stala je odmah na početku konflikta, a osobito iza enciklike *Non abbiamo bisogno* upozoravati Duce-a na opasnost započete igre, koja bi lako mogla uvaliti Italiju u kulturni boj i naškoditi najviše baš samom režimu, koji ju je započeo. U isto su vrijeme u štampi svih mogućih boja — osim rijetkih i sektarskih izuzetaka¹² — učestala priznanja Pija XI. kao nepopustljivom borcu za slobodu najprimitivnijih ljudskih prava.

Da navedemo samo par najizrazitijih glasova svjetske publicistike. Maurice Brillant u svom snažnom članku: *Poganska tiranija, kršćanska sloboda — čestita herojskom držanju Pija XI.*:

«Evo Pape — pa i za same bezvjerce — evo čovjeka, koji je na čast čovječanstvu. Sjetimo se osobito one riječi: »Mogu nam oduzeti Naš život, ali Nas ne mogu prisiliti da šutimo« . . . Što će Mussolini — ili koji drugi, ma i najokretniji i najsiroviji tiranin — s ljudima takova kova? . . . Svaki čovjek na hugli zemaljskoj mora da se divi takovome Glavaru. I slijepcu je bjelodano, da on brani slobodu, pravu slobodu i pravo poštivanje ljudske savjesti i ljudskog dostojanstva.»¹³

Istu misao ističe i *La Jeune Republique*: » . . . U tom sukobu Vatikan dakle brani sveta prava duhovne slobode protiv pretjeranih zahtjeva cezarske države. . . I oni, koji su prije sumnjali, danas priznaju, da je u Italiji Crkva

¹¹ Ivan, X. 10.

¹² Među tim rijetkim izuzecima dolično mjesto je zauzela i beogradska *Pravda*, koja se požurila da tom prilikom obnovi svoje uobičajene napadaje na kat. Crkvu. U nizu neprobavljivih članaka (17. juna 1931. i dalje) bijedno se isprepliče žučljivi sektarizam s nepritajenom ignorancijom i zlobom. Čitajući one »Paradokse Katolicizma«, o kojima se raspisala *Pravda*, čitaču se nehotice i neprestano nameće misao, da je od svih tih »paradoksa« najveći taj, što se beogradska *Pravda* još uvijek zove Pravdom.

¹³ *La Vie Catholique*, 6. VI. 1931. Prema istom listu (13. VI.) su navedeni i neki drugi citati.

prva sila, koja se nije dala strpati pod papuču svemoćnog fašizma. . . »

Francuski publicista Bernus u *Débats* dobro analizuje držanje sv. Stolice: « . . .

Fašizam je za svoje prvake i za svoje fanatične pristaše neka vrst vjere, koja je stavljena u službu talijanske države. Između te materijalne religije, koja sve svodi na korist državnog Moloha . . . i kršćanske vjere, koja je sva duhovna, te priznaje i poštuje veliko dostojanstvo svakog stvorenja, bez sumnje postoji protuslovlje. . . Papinstvo se dobro čuvalo, da svoju sudbinu veže uz sudbinu kojeg režima; ono i odviše dobro znade, kako su efemerne i one institucije, koje se čine najsolidnijima, a naročito onda, kada su one djelo jednog čovjeka i kad se oslanjaju na silu . . . »

I ljevičarska se štampa tom zgodom pokazala objektivnom prema Kristovom Namjesniku. Tako P. Dominique u *République*: *»Talijanska država ima svoju filozofiju. . . To je ultranacionalistička i prema tome materijalistička filozofija . . . , koja nasuprot kršćanskome Bogu postavlja pravi idol, pravog nacionalnog boga. . . Kako bi Papa mogao da pristane na to stanovište, koje bi — postavši općenitim — dovelo do čitave serije nacionalističkih religija, s posebnim mjesnim kultovima. . . «*

Slično i *Ere Nouvelle*: *» . . . Svojom željom i nastojanjem da kontrolira i vodi savjesti fašizam je poprimio obilježje prave pravcate vjere, koju je htio da upregne i rimsku Crkvu. . . To je san sviju diktatura. No nijesu li sve — gotovo sve — i stradale baš zbog te pretjerane oholosti? Ta sudbina stiže sada i fašizam. Da je ostao pobjednikom, možda bi se utvrdio još za neko vrijeme. Međutim mora u ovom sukobu da zabilježi neuspjeh, možda svoj prvi poraz. . . «*

Da zaključimo jednim odlomkom iz *Quotidien-a*: *»Taj nas sukob sjeća svih borba, koje su tijekom stoljeća dijelile Svetu Stolicu i apsolutne vladare: one su se rijetko kada svršile u prilog nerazboritih protivnika papinstva. Neka g. Mussolini na to pripazi!«*

G. Mussolini je doskora na to uistinu pripazio. Ubrzo je prirodna državnička razboritost stala upozoravati, da se je pošlo predaleko, i da nema smisla tjerati mak na konac. Duce je imao muževnosti da prizna netaktični potez, i da — polako doduše i oprezno, no stvarno — uzmakne. I to je čin ne male energije i uvidavnosti, koji zahtijeva priznanje. Da odviše ne udari u oči, uzmak je zaodjenut u diplomatske plašteve dugih i čestih pregovora. Konačno je 3. rujna došlo do sporazuma.

Tekst sporazuma izazvao je živahne komentare. Jedan dio štampe — većinom masonski obojadisane — tumačio ga je kao pobjedu fašizma. Takvi komentari dokazuju priličnu naivnost — ili bolje jetko nezadovoljstvo. U čemu bi to fašizam odnio pobjedu? Možda u tom, što se u formuli sporazuma ističe, da *»u vodstvo Kat. Akcije ne će moći ući pripadnici stranaka, koje su protivne režimu«* t. j. u ovom slučaju članovi bivše Pučke stranke.

ili možda u tom, što Kat. Akcija odsada spada pod direktnu kompetenciju biskupa.

Valja napomenuti, da rujanski sporazum nije tu uveo ništa novo; ostavio je i uspostavio *Statu quo* Lateranskog sporazuma. Kat. je Akcija oduvijek bila nepolitičnom i u tome je Papa bio još možda neumljiviji nego Duce, a direktno vodstvo Kat. Akcije povjerio je sv. Otac biskupima i prije sporazuma: već 2. lipnja, odmah na početku konflikta, da svojim biskupskim auktoritetom brane tu »zjenicu Papina oka«.

Ili možda ta »pobjeda« stoji u tome, što će kat. omladinska udruženja unaprijed nositi narodnu zastavu? To je većina društava i dosada i vrlo rado nosila: odsada će to biti općenito i obavezno. Ni izmjena imena »Giuventu Cattolica — Kat. Omladina« u »Omladinska udruženja Kat. Akcije« ne znači nikakav uzmak; uzeta je zato, jer se i fašistička omladina — i ako nije organizovana u Kat. Akciji — osjeća »Katoličkom Omladinom«. Ni onaj odlomak: »Kat. Akcija se ne će baviti organizacijom sindikata« za talijanske prilike ne znači ništa novo, jer fašističko socijalno zakonodavstvo uopće onemogućuje svako organizovanje sindikata izvan službenog okvira. Jedina dobit fašizma bila bi možda u tome, što se atletsko-športsko djelovanje Kat. omladinskih udruženja smije kretati samo u okviru službenog, državnog športizma. Uistinu malenkost prema cjelini spašene Kat. Akcije, koja će koncentrirana na duhovno i religiozno djelovanje daleko nadoknaditi neke vanjske gubitke — kao šport i atletiku.

Par dana iza rujanskog sporazuma izdao je Duce prefektima nalog, da se omladinskim udruženjima Kat. Akcije povrate sve konfiscirane stvari; u isto je vrijeme onozvana i ona naredba, po kojoj se isključuje simultana pripadnost Kat. Akciji i fašističkoj stranci. Time je konačno uspostavljen *Statu quo* prije sukoba i sv. Stolici dana tražena zadovoljština.

Crkva i ovoga puta može da u svoju bimilenijsku kroniku zabilježi jednu pobjedu: pobjedu Istine nad čudnim prohtjevima nastrane filozofije, pobjedu Pravde nad nasiljem neopoganske statolatrije, pobjedu nepokolebljive Ustanove Božje nad nepravедnim pretenzijama prolaznih ljudskih režima.

Željati je samo, da pouka tih događaja bude trajna i da se odgovorni faktori u Italiji i izvan nje njom okoriste, ne bacajući narod u sterilne eksperimente kulturnog t. j. vjerskog boja, koji je svaku zemlju, u kojoj je izazvan, stajao krvavih iskustava.

Stj. Tomislav Poglajen D. I.